

Przedmowa

Zagadnienie prawa ochrony danych osobowych jako odrębny problem badawczy rozpatrywany jest w polskiej nauce prawa od początku lat 90. XX w. W tym czasie poświęcono wskazanej tematyce wiele publikacji naukowych, głównie w kontekście prawa administracyjnego, a dorobek ten systematycznie się zwiększa. Jednak mimo uwagi, jaką poświęca się w piśmiennictwie ochronie danych osobowych, zasadniczo poza zakresem zainteresowania pozostaje wątek ochrony danych osobowych w polskim procesie karnym. Poza nielicznymi publikacjami, które poruszają w sposób fragmentaryczny lub uboczny kwestię ochrony danych osobowych na gruncie procesu karnego, brak w literaturze opracowań omawiających kompleksowo to zagadnienie. Wybór obszaru badawczego uzasadniony jest zatem dążeniem do uzupełnienia istniejącej w polskiej literaturze prawniczej luki spowodowanej zarówno specyfiką i hermetycznością obowiązujących aktów prawnych, jak i marginalizowaniem tej materii na płaszczyźnie karprocesowej.

Interdyscyplinarność problematyki ochrony danych osobowych sprawia, że zagadnienia dotyczące ochrony tej sfery praw i interesów jednostki pojawiają się także na płaszczyźnie procesu karnego. Wynika to z faktu, że osoba fizyczna w głównej mierze znajduje się w centrum zainteresowania każdego postępowania, ponieważ przepisy są formułowane i uchwalane w celu regulacji stosunków społecznych, których uczestnikami są najczęściej właśnie osoby fizyczne. W konsekwencji normy regulujące rodzaj postępowania siłą rzeczy dotyczą sfery interesów jednostki. Dane osobowe w sposób naturalny przenikają w związku z tym do procesu karnego i uzyskują w nim atrybut podstawowych informacji o podmiotach występujących w procesie karnym. Odnosi się to do strony biernej procesu, do pokrzywdzonego oraz do innych kategorii osób uczestniczących w postępowaniu karnym. Przetwarzane w ramach procesu karnego informacje obejmują więc dane szczególnej kategorii podmiotów – z jednej strony są to ofiary przestępstw, z drugiej – ich sprawcy. Dane osobowe jednostki, a w szczególności ich uzyskiwanie i wykorzystywanie na potrzeby prowadzonego postępowania, stanowią więc niejednokrotnie czynnik determinujący przebieg procesu karnego. Z tego powodu ochrona danych osobowych w procesie karnym jest tematem interesującym, a ponadto dotyczącym praktycznych aspektów obowiązującego prawa. Opracowanie porusza zatem dziedzinę szczególną, w której przy ustalaniu zakresu i kształtu prawa ochrony danych osobowych konieczne jest uwzględnianie innych czynników, w tym reguł i zasad niezbędnych do realizacji celów procesu karnego. Wszystkie te powody i okoliczności legły u podstaw wyboru obszaru badawczego i podjęcia analizy tego zagadnienia. Argumentem skłaniającym do opracowania tematu była także ak-

tualność omawianej tematyki związana w szczególności z wejściem w życie unijnych aktów prawnych, tj. rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/680, jak i uchwaleniem krajowych aktów prawnych, czyli ustawy z 10.5.2018 r. o ochronie danych osobowych i ustawy z 14.12.2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości.

Podstawowym celem pracy jest zbadanie koniecznego poziomu ochrony danych osobowych w polskim procesie karnym i zweryfikowanie, czy polskie regulacje odpowiadają potrzebom procesu karnego oraz standardom europejskim. Wyznaczone zostały w związku z tym dwa pytania badawcze. Pierwsze z nich dotyczyło ustalenia poziomu ochrony przetwarzanych w procesie karnym danych osobowych i czynników wpływających na jego zróżnicowanie. Drugie skupiało się na zagadnieniu kształtu obowiązujących unormowań karnoprosesowych i próbie udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy jest on wystarczający w zakresie ochrony przetwarzanych w procesie karnym danych osobowych uczestników postępowania karnego.

Przedstawiona problematyka badawcza zdeterminowała strukturę pracy, która podzielona została na 7 rozdziałów, kończących się w większości przypadków podsumowaniami mającymi pozwolić na sformułowanie tez końcowych. Zachowanie właściwej systematyki pracy nakazywało w pierwszych dwóch rozdziałach przybliżyć genezę i standardy prawnej ochrony danych osobowych oraz wyjaśnić terminologię niezbędną dla właściwego zrozumienia treści zawartych w pracy. Omówienie tych kwestii służyło wprowadzeniu w problematykę prawa ochrony danych osobowych. Rozdział trzeci objął analizę relacji zachodzącej między przepisami ustawy o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości a normami karnoprosesowymi. W rozdziale tym omówiono instytucję administratora danych. Te wstępne uwagi, dotyczące w zasadzie zakresu stosowania aktów prawnych w przedmiocie ochrony danych osobowych na płaszczyźnie karnoprosesowej, pozwoliły na wyciągnięcie kwestii natury ogólnej przed nawias rozważań szczegółowych. Rozdział 4, 5, 6 i 7 dotyczą zasadniczych dla ochrony danych osobowych kwestii, związanych z badaniem kształtu prawa do ochrony danych osobowych występującego w poszczególnych formach przetwarzania danych. Tematyka poruszana w tych rozdziałach objęła prezentację wybranych operacji na danych, poczynszty od ich pozyskania na potrzeby procesu karnego aż po ich usunięcie. Przeprowadzenie analizy z podziałem na formy przetwarzania danych miało na celu ustalenie poziomu i znaczenia ochrony danych osobowych przypisywanego poszczególnym operacjom na danych, w tym jego wymiaru dla praktyki stosowania prawa karnego.

Praca skupiła się na wyselekcjonowanych zagadnieniach, istotnych z punktu widzenia jej tematu. **Przedmiotem analiz było przede wszystkim wnikliwe omówienie kwestii przetwarzania danych osobowych w procesie karnym i ich ochrona.** Z uwagi na zakres tematyczny oraz rozmiar opracowania analizie nie zostały poddane wszystkie możliwe aspekty ochrony danych osobowych występujące w polskim procesie karnym. Z tego powodu poza obszarem rozważań pozostały inne możliwe ujęcia problematyki

ochrony danych osobowych, w tym odnoszące się choćby do postępowania wykonawczego. Z uwagi na fakt, że założeniem pracy było omówienie w sposób wyczerpujący poruszanych kwestii, przy rozważaniach poszczególnych zagadnień użyte zostały odesłania do wybranych problemów pobocznych odnoszących się do postępowania wykonawczego i czynności operacyjno-rozpoznawczych, w takim zakresie, w jakim było to nieodzowne do przeprowadzenia analizy poruszanych kwestii. W pracy nie podjęto rozważań na temat wprowadzonych do procesu karnego dowodów zawierających dane osobowe uzyskanych na skutek czynności operacyjno-rozpoznawczych. Brak rozważań w tym przedmiocie spowodowany był koniecznością uniknięcia omówienia szeregu kwestii pobocznych mogących stanowić osobny przedmiot badawczy. Natomiast stopień szczegółowości rozważań natury ogólnej każdorazowo determinowany był koniecznością rzetelnego wypuklenia ochrony danych osobowych w ramach danego zagadnienia. Zaznaczyć należy również, że niniejsza praca nie ma na celu przedstawienia wszystkich regulacji poruszających ochronę danych osobowych. Celem pracy jest zaprezentowanie i omówienie jedynie wybranych polskich rozwiązań prawnych dotyczących tematyki ochrony danych osobowych na gruncie procesu karnego. Dlatego też analiza dokumentów prawa międzynarodowego i aktów prawa unijnego została przeprowadzona w ograniczonym zakresie. Praca nie objęła wobec tego wszystkich zagadnień i aktów prawnych, które pojawiły się w obszarze ochrony danych osobowych, co również zostało wykazane.

Zaznaczyć należy, że specyfika podjętej w pracy tematyki spowodowała, iż omawiane zagadnienia w różnych jej częściach nakładały się na siebie i krzyżowały. Było to zjawisko nieuniknione ze względu na wzajemną korelację opisywanych wątków i charakterystycznego dla procesu przenikania się norm prawnych, które dopiero w określonych konfiguracjach składają się na konkretną instytucję lub czynność procesową. Z tego też powodu w wielu miejscach pracy odnaleźć można odwołania do powtarzających się zagadnień, bezpośrednio związanych z ochroną danych osobowych, jednak pojawiających się w poszczególnych rozdziałach w różnych kontekstach.

Dla zobrazowania założeń przyjętych w rozprawie oraz realizacji wytyczonych zamierzeń wykorzystana została w pracy analiza dogmatycznoprawna¹. Jej zastosowanie wiązało się ze szczegółową analizą obowiązujących aktów prawnych. Metoda ta odgrywa istotną rolę w badaniu określonych instytucji prawnych i najściślej koresponduje z podstawowym zadaniem dogmatyki prawa, jakim jest odtworzenie wzorców zachowania z obowiązujących przepisów prawa. W pracy wykorzystano wykładnię meryto-

¹ Szerzej na temat metod badawczych: J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006, s. 32–35; J. Wróblewski, *Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie*, [w:] A. Łopatka (red.), *Metody badania prawa*, Wrocław 1973, s. 47 i n.; J. Wróblewski, *Wybrane zagadnienia metodologiczne dogmatyki prawa*, [w:] J. Wróblewski (red.), *Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej*, Łódź 27–28.3.1980 r., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 124–125; Z. Ziemiński, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Wrocław 1974, s. 100 i n.

ryczną o charakterze realistycznym. Rozprawa uwzględniła więc, poza regułami określającymi sens interpretowanych norm prawnych, także doniosłe społecznie poglądy judykatury i piśmiennictwa. Przeprowadzenie takiej formy wykładni umożliwiło ukazanie i ustalenie znaczenia przypisywanego poszczególnym normom prawnym w praktyce ich stosowania. Na potrzeby pracy z uwagi na uniwersalizm koncepcji derywacyjnej wykładni prawa, uwidaczniający się w głównej mierze w formułowaniu reguł, które są efektywne zarówno dla przeprowadzenia wykładni merytorycznej, jak i dla wykładni realizowanej w praktyce stosowania prawa² uznano, że koncepcja ta z punktu widzenia opisywanej materii stanowić będzie odpowiednie narzędzie badania. Koncepcja ta uwzględniła bowiem zagadnienia pozostające poza zakresem koncepcji semantycznej, a zarazem nie pomija żadnych kwestii nią objętych. Jednocześnie ze względu na okoliczność, że wykładnia ta pochłania w całości koncepcję semantyczno-intensjonalną, przyjęty sposób prowadzenia wywodu pozwolił na swobodne posługiwanie się regułami interpretacyjnymi charakterystycznymi dla wykładni semantycznej. Powyższe spowodowało, że koncepcja ta została uznana za optymalną dla prowadzonych rozważań.

W pracy tylko w celu wypuklenia różnic bądź ukazania podobieństw w konstrukcji ochrony danych osobowych w innych systemach prawnych w niewielkim stopniu wykorzystano metodę prawnoporównawczą (komparatystyczną). Została ona zastosowana w ograniczonym tylko zakresie, dlatego nie doszło do zaburzenia merytorycznej warstwy pracy przez przeniesienie punktu ciężkości z analizy polskich regulacji prawnych na rzecz porównania z regulacjami występującymi w innych systemach prawnych. Rozważania prawnoporównawcze miały cel wyłącznie ilustracyjny. Z kolei dla ukazania kierunku zmian rozwiązań prawnych i regulacji odnoszących się do ochrony danych osobowych w pracy wykorzystano w niezbędnym zakresie również metodę historycznoprawną. Natomiast świadomie zrezygnowano z przeprowadzenia badań empirycznych, co wynika z faktu, że w okresie, w którym powstawała praca, prawo karne procesowe podlegało dość istotnym zmianom. W związku z wprowadzanymi zmianami przepisów celowe stanie się z pewnością przeprowadzenie badań empirycznych w przyszłości, co jednak będzie mogło nastąpić dopiero po upływie pewnego okresu obowiązywania nowych przepisów. Obecnie zasadne było zebranie w jednym miejscu zagadnień dotyczących ochrony danych osobowych w polskim procesie karnym w ich aspekcie teoretycznoprawnym.

Praca nad monografią wymagała przeprowadzenia dogłębnej interpretacji przepisów o ochronie danych osobowych i karnoprosesowych w zakresie ich wzajemnej relacji, a także analizy porównawczej zakresów ochrony informacji osobowych w procesie karnym, wyznaczonym przez obie regulacje. Zagadnienie ochrony danych osobowych w polskim procesie karnym przedstawione zostało więc z punktu widzenia obowiązujących norm prawa, wykładni prawa oraz analizy jej stosowania. W pracy dominują zatem rozważania teoretyczne oparte na analizie odpowiednich regulacji prawnych, analizie poglądów doktryny i dorobku judykatury. Poza literaturą przedmiotu, dorobkiem

² M. Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki, Warszawa 2002, s. 80.

judykatury oraz aktami prawa krajowego i międzynarodowego jako źródła umożliwiające przygotowanie monografii wykorzystane zostały informacje dostępne na stronach internetowych. Informacje te dostarczyły wiedzy na temat treści i instytucji działających w obszarze problematyki danych osobowych oraz sposobu prowadzonych postępowań obejmujących poruszaną tematykę w kontekście procesu karnego. Pomocne w tym zakresie okazały się w szczególności internetowe bazy danych prowadzone przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych.

Niniejsza praca stanowi zmodyfikowaną oraz uaktualnioną wersję części rozprawy doktorskiej pod tym samym tytułem. Nie mogłaby ona powstać, gdyby nie życzliwość, wsparcie i nieoceniona pomoc promotora rozprawy pana dr. hab. *Sławomira Steinborna*, prof. UG. Powstanie tej pracy nie byłoby możliwe bez jego inspiracji, pomocy oraz zaufania, którym mnie obdarzył. Dziękuję również recenzentom w przewodzie doktorskim pani dr hab. *Małgorzacie Wąsek-Wiaderek*, prof. KUL oraz panu dr. hab. *Arkadiuszowi Lach*, prof. UMK za cenne uwagi merytoryczne, które były niezwykle pomocne przy nadawaniu ostatecznego kształtu przedmiotowej książki. Ponadto, chciałabym podziękować prokuratorom okręgu bydgoskiego i gdańskiego, z których pomocą i życzliwością zetknęłam się w trakcie pisania pracy.